

כי לי הארץ

את סיורנו הקצר בפרשת 'בהר' נערוך היום בהדרכתו של ר' שמשון רפאל הירש (רשר"ה). רשר"ה מסביר לנו שחוקי שנת היובל בפרשתנו מבחינים בין שני סוגי יישובים: כפרים שתושביהם קשורים קשר איתן אל האדמה וכרכים ערים המוקפות חומה, בהם מתפתחת אוכלוסייה עירונית במהותה. באזורים החקלאים, עלינו לשמור על המשכיות בחלוקת הקרקע, כדי שאלו "שירדו מנכסיהם לא יפלו טרף לספסרי קרקעות המנצלים את מצוקתם". עליהם חלים כל דיני היובל. בכרכים ההלכות שונות. הלכות הפרשה מבקשות גם לשמור על קיומן של שתי צורות חיים אלו. כדברי רשר"ה רק "מדינה כגון זו, מוגנת מפני מותרות ומעמד עוני של כרכים ומפני הטמטום וצמצום האופקים של יושבי כפרים".

למרות שהתנאים הכלכליים השתנו מאז באופן יסודי, דרישת ההשלמה ההדדית בין הכרך והכפר היא הכרחית לקיומה הבריא ולשגשוגה של כל מדינה, בעצם היום הזה. ההשלמה חשובה מבחינה פסיכולוגית, אך קודם כל מבחינה חברתית וכלכלית. את זאת עלינו לזכור בייחוד בימים אלה, בהם אנו שומעים שוב ושוב את חזון ההיי-טק, הטכנולוגיה העלית בה נעוץ, לכאורה, עתיד קיומנו. החזון הזה מסוכן. ממד הגובה של הטכנולוגיה העלית המתבצרת במגדלי הערים, זקוק למרחבים הדו-ממדיים של הקילומטרים המרובעים, המבטיחים את הקשר ל"אמא" אדמה. גם המחשבים זקוקים לתפוזים ולדגנים הגדלים בדו-ממדיות קרקעית זאת. הם זקוקים לעצמאות בכל הנוגע לצרכים הבסיסיים של תושביה, זאת, למרות שלכאורה זול יותר לייבא אותם. ללא עצמאות זאת, תהיינה קטסטרופות בתקופות משבר העלולות להתרחש בעתיד, תקופות בהן הייבוא והייצוא יסבלו ואף עלולים להגיע לידי שיתוק. החזון הלא אחראי עלול להחזיר אותנו אל חיים בפירמידה הפוכה, מצב פתולוגי נגדו נאבקה קשות הציונות. כלכלה בריאה, כך לימדה אותנו הציונות, היא פירמידה הנשענת על הבסיס הרחב של חקלאות ותעשייה, ומגיעה בקדקודה למסחר, ליזמות וליצירות ההיי-טק. והנה, כמו בגולה הקלאסית, עלולה פירמידה זאת להתהפך ולעמוד בצורה בלתי יציבה על קדקוד "המוח היהודי". לא כל אוכלוסיית ישראל תגיע להיי-טק, רבים מאוד אף לא יזכו להיחנות באופן עקיף מפירותיו. יתירה מכך. הפעילות הכלכלית הזאת היא מסוכנת. הפארקים התעשייתיים בהם יזמות, הון וידע ישראליים יעבדו עם פועלים זרים זולים, הם הרי אסון. לא לאורך זמן יתקיים סוג חדש זה של קולוניזציה מערבית הנעשית תוך הסתמכות על הגלובליזציה, במעין מזרח פרוע. לטובתם או לרעתם, ירצו ה"ילידים" לתפוס גם את הדרגות הגבוהות יותר של הפירמידה. הפירמידה ההפוכה היא בלתי יציבה.

כמה חכמים הם דברי קהלת (ה, ח) "וַיִּתְּרוֹן אֶרֶץ כָּל הָאָדָם לְשָׂדֶה נֶעְבֶּד". נראה לי שצדק רבי אברהם אבן עזרא כשפרש: "כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר הוא. אפילו

המלך שאין למעלה ממנו, נעבד לשדה בעבור צרכו כי ממנו מחייתו". התלמוד המשיך לפתח רעיון זה. בייחוד הרבה לעסוק בשאלות אלה רבי אלעזר בן פדת, האמורא הארץ-ישראלי החשוב, שסיכם את הרהוריו וניסיונו בכמה משפטים מוחצים (יבמות סג ע"א): "כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם" והוסיף: "עתידיים כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע..." כאילו לומר לנו שאף מלך האומנויות ההיי-טק, תלוי ומשועבד לקרקע. במסכת סנהדרין (נח ע"ב) מפרש רבי שמעון בן לקיש, בן דורו של רבי אלעזר את הפסוק "עֲבַד אֱדָמָתוֹ יִשְׁבַּע לָהֶם" (משלי כח, יט) בצורה המשנה את הסמנטיקה של המילים. כדברי המהר"ל (חידושי אגדות א, עמ' קלז), כליו של כל אומן "הם תחת רשותו". לא כך עבד אדמתו. הוא לא ריבון ולא בעל, הוא "עבד אל האדמה שהוא עובד!". רק אז הוא יצליח. באותה סוגייה יש אמרה נוספת, שוב משל רבי אלעזר: "לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנאמר (איוב כ, ח): וְאִישׁ זְרוֹעַ – לוֹ הָאָרֶץ!" לפנינו פרדוקס איום על הזרוע של הזרוע. רש"י מפרש בטון עצוב שרבים הם האתגרים העומדים בפני החלקאי (ובעלי החוות), נזקים מסוגים שונים, "וגנבים באין וגונבין, ועוררין עליו [על זכויותיו על הקרקע] וצריך שיהא חזק לעמוד כנגדן". האם הפנים החוק את דברי רבי אלעזר? האם ישתמש החוק בזרוע שלו?

אחוזת עולם

שוב לפרשתנו: "וַיִּשְׁלַח מֶגֶרֶשׁ עֲרִיקָהּ לֹא יִמָּכֶר - - כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם" (כח, לד). העיר מוקפת במעין ריאות ירוקות, רצועה של מגרשים ושדות. על פי חז"ל (ערכין לג ע"ב) הקביעה 'לא ימכר', אוסרת לא רק מכירה לצמיתות, אלא גם מכירה העלולה לשנות את ייעוד המקום. בעקבות זאת, מסביר לנו רש"י הירש את משמעות הסיפא של הכתוב – 'אֲחֻזַּת עוֹלָם': "דווקא מפני שניתן להם לדורות עולם, אין שום דור רשאי לשנותו ברצונו. אין דור ההווה שליט יחיד עליו, אלא גם דורות העתיד שווים לו בזכויותיהם, וכדרך שקיבלו אותו מקודמיהם כן יניחו אותו לבאים אחריהם".

שוב מזהיר אותנו הפסוק! מניין סמכותם המוסרית והלאומית של רשויות עירוניות למכור לבעלי המאה, מה ששייך לכלל ולדורות הבאים, החופים למשל? מניין זכותן של וועדות לשנות תוכניות ערים באופן שרירותי, ומתוך כך לחנוק אוכלוסיות שונות? האמנם הכסף, על פי רוב נזיד עדשים עלוב, מטהר הכל? גם על כך אולי נאמר "וְהָאָרֶץ – חַמְדוֹת הָאָרֶץ, הַחֹפִים וְשִׁמְרוֹת הַטֶּבַע – לֹא תִמָּכֶר לְצַמְתָּת, כִּי לִי הָאָרֶץ - - כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אֲתֶם עִמָּדִי", אף בעלי המאה.